Utrechters en participeren

Schijnvertoning of echte zeggenschap?

Verslag Podiumgesprek 3 juli 2019, ZIMIHC theater Stefanus.

Nu denkt u, een podiumavond over burgerparticipatie, die hebben we toch al gehad? Dat klopt. Op 21 november 2018 organiseerde StadspodiumUtrecht al een gesprek over burgerparticipatie. Belangrijkste conclusies toen waren dat niet alleen de gemeenteraad hoeft te beslissen over de buurt en dat er een betere samenwerking moest komen tussen gemeente en bewoners. Er was wantrouwen jegens elkaar en een gebrek aan communicatie. Ruim zeven maanden later vragen we opnieuw aan de stad hoe het ervoor staat. Is er al meer echte zeggenschap bij de Utrechters? Is de communicatie al beter? U leest het in dit verslag.

Een steeds grotere groep Utrechters doet het steeds meer zelf
Veel Utrechters praten en doen mee. Voortdurend ontstaan er nieuwe bewonersinitiatieven, buurtgroepen en wijkcollectieven die buurtgenoten helpen met het doen van boodschappen, het vinden van werk, het samen beheren van een speeltuin of buurthuis, het samen organiseren van een woongroep inclusief eigen locatie of het zelf maken en indienen van een nieuw plan voor een plein, groenstrook, straat of de gehele openbare ruimte in de eigen buurt.

Kan de participatie in Utrecht beter?
Maar nog lang niet iedereen in Utrecht is betrokken. Sommigen vinden dat de gemeente het zelf moet oplossen. “Daar hebben we toch een gemeenteraad voor gekozen?” Anderen zijn afgehaakt omdat ze vinden dat meedoen of meepraten toch geen zin heeft. “De gemeente doet toch wat ze wil” of “het is al lang besloten”. Veel van die Utrechters zijn ontevreden over de zeggenschap die je hebt bij een participatietraject van de gemeente.

HET PODIUMGESPREK

Na een kort welkom van podiumpresentatoren Yassine Beqqali en Ruben van Gogh en een introductie van improvisatietheater De Dwarsliggers, wordt de microfoon doorgegeven aan Gert Dijkstra van Stadspodium Utrecht, die de aanleiding van deze avond toelicht. Gert geeft aan dat verschillende bewonersinitiatieven mopperen dat het toch wel beter kan met de participatie. Ook de wethouder vindt dat dit beter kan en moet en er ligt daarom een mooie nota klaar waarin dit omlijst wordt. Wordt het daar ook beter van? Dat zijn dus twee redenen om deze avond te organiseren.

Dwarsdenker – Interview Geert Schmitz

Gert nodigt Geert Schmitz, voormalig gemeentesecretaris in Peel en Maas, uit om te vertellen hoe het in deze gemeente in Limburg geregeld is met bewonersparticipatie. Al 15 jaar gaat Peel en Maas op een unieke manier om met participatie en zelfsturing. Geert Schmitz: “De essentie is dat wij de relatie tussen burgers belangrijker maken dan de relatie tussen de burger en de overheid”.

Er wordt in Peel en Maas heel duidelijk onderscheid gemaakt tussen wat de overheid doet (en moet doen) en wat de gemeenschappen doen. Dat is de dikke zwarte streep in het model, verwijzend naar de dikke zwarte horizontale streep op de sheet die groot in beeld is (figuur hieronder). Peel en Maas daagt haar gemeenschappen uit om over hun eigen toekomst na te denken. Het begint bij hun visie. En die visie wordt ook vastgesteld door de dorpsgemeenschappen zelf, niet door de gemeente ofwel niet door de gemeenteraad. In de kaders van de gemeente wordt aangegeven waar vervolgens het dorp eigenaar van is of waar de gemeente eigenaar van is. Zo ontstaan vier typen, de vier gekleurde lagen in de figuur.

Zuivere rolverdeling tussen gemeenschap en overheid

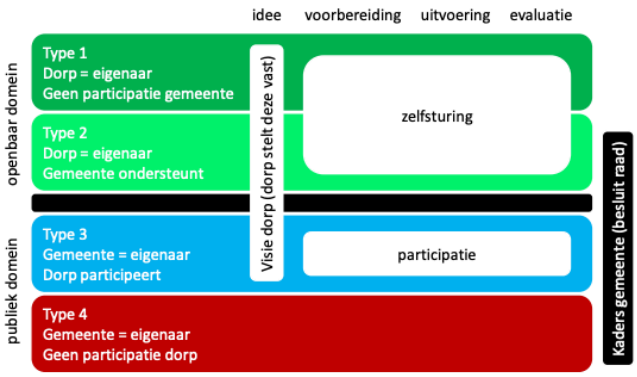

Bron: Zelfsturing 3.0, 15 jaar Gemeenschapsontwikkeling door Zelfsturing in de gemeente Peel en Maas, Jan Custers, maart 2017 (pagina 53).

Type 1: de gemeente blijft eraf, het is een project van de gemeenschap.
Type 2: de gemeente ondersteunt, maar de gemeenschap is nog steeds eigenaar.
Bij type 2 is het al heel belangrijk dat de gemeente communiceert wat de gemeenschappen wel en niet kunnen verwachten. Bij type 3 - gemeente is eigenaar en de burgers participeren - is het heel belangrijk dat de gemeente laat weten óf ze het idee gaan uitvoeren, wanneer ze dat gaan doen en de gemeenschap betrokken houden tijdens het project van voorbereiding en uitvoering.

Dan wordt het nog spannender, want één van de gevolgen in Peel en Maas van dit participatiemodel is dat het onderlinge vertrouwen tussen gemeente en gemeenschappen ontzettend groot is. Een mooi voorbeeld wat Geert noemt, is de komst van statushouders in Peel en Maas. De gemeente heeft toen tegen haar inwoners gezegd; bedenk nou eens hoe je deze mensen kan verwelkomen, waar ze behoefte aan hebben en waar ze hulp bij kunnen gebruiken. Toen bleek dat er veel meer energie uit de gemeenschappen kwam om deze nieuwkomers te ondersteunen, dan waar behoefte aan was. “Empathisch overschot”, noemt Geert dit mooi.

“Er komt veel meer energie uit de bewoners, dan waar vraag naar is. Empathisch overschot, noemen we dit”

- Geert Schmitz – voormalig gemeentesecretaris Peel en Maas

Dan volgt een sheet met voorbeelden waar of de (dorps)gemeenschap of de gemeente eigenaar van is, inclusief de zeggenschap. Daarin valt op dat er heel veel zaken zijn waar in Utrecht de gemeente eigenaar is - en burgerparticipatie op organiseert - terwijl in Peel en Maas de dorpsgemeenschappen er zelf eigenaar van zijn en er over beslissen, zoals: hulp in de huishouding, integratie statushouders, bewoners verbinden op welzijn (sociaal makelen), beheer en exploitatie buurtruimte, re-integratie naar betaald werk, eetpunten, informatieloketten, dorpsvervoer en sociale dagvoorzieningen.

Participatienota gemeente

Gert verlaat de boksring en Ruben vraagt naast Geert ook wethouder Anke Klein de boksring in. Ruben vraagt aan de wethouder wat participatie eigenlijk is. Zij antwoordt hierop dat er twee vormen van participatie zijn, die ook in elkaar overgaan: de vorm waar de overheid de *lead* heeft en de stem van de stad hierin meeneemt. En daarnaast waar de mensen uit de stad een initiatief nemen en daar -tot op zekere hoogte- de gemeente in meenemen. Je ziet dat dit naar elkaar toe beweegt. De participatienota 'Samen stad maken' gaat uit van de eerste vorm, waarbij de gemeente plannen heeft en de Utrechters hierover mee mogen denken. "Hierbij is het heel belangrijk dat er van tevoren duidelijk wordt gemaakt hoe we dit met elkaar gaan doen, zodat teleurstelling wordt voorkomen", zo zegt de wethouder. Ruben vraagt of er dan ook een nota komt waarbij van het tegenovergestelde wordt uitgegaan: waar de burger in de *lead* is. Wethouder Klein zegt dat er al veel goeds gebeurt op dit gebied in Utrecht. Het model van Peel en Maas is dan ook niet onbekend voor de wethouder. Ze licht toe dat er in Utrecht al veel in eigen beheer is, denk aan speeltuinen, veel groen, de sporthal in Lunetten, etc.

De wethouder wordt gevraagd om toelichting te geven op de vijf principes van de participatienota (figuur hiernaast). Wethouder Klein geeft aan dat de kernwoorden *inclusief* en *flexibel* zijn. Inclusief betekent dat je ook de stemmen die niet actief meepraten, mee moet nemen. Daarom moet je actief je best doen om erachter te komen welke stemmen er niet gehoord worden. Bijvoorbeeld door online om meningen te vragen of zelf de straat op gaan en gesprekken opzoeken.

Participeren: wat wil de gemeente?

Wethouder Anke Klein

Basisprincipes participatie:

(i) participatie is maatwerk
(ii) ook Utrechters betrekken die niet snel zelf meepraten
(iii) Utrechters zo vroeg mogelijk bij plannen betrekken
(iv) met duidelijke afspraken over wat de rol en de ruimte is van de Utrechters, met de 'gemeenteraad altijd in de lead'
(v) blijvend communiceren

Geert Schmitz heeft de nota ook gelezen. Hij vindt dat deze nota de buurtinitiatieven smoort.
Het perspectief van de burgers ontbreekt volkomen, de link met het ondersteunen van de burgerinitiatieven ontbreekt, terwijl dat zo cruciaal is. "Het blijft een opgelegd document van overheid naar burger", vindt Geert. De wethouder reageert dat dit hier inderdaad niet in staat, omdat de nota vooral gaat over hoe de gemeente het anders wil aanpakken. "Het model van Peel en Maas is niet te kopiëren voor een stad als Utrecht, met 350.000 inwoners en een sterke regionale en zelfs landelijke functie. Hier spelen veel belangen mee, ook voor toekomstige generaties. Als overheid moet je ook die belangen meewegen". Geert reageert hierop dat het zeker belangrijk is om de dingen die je doet, verantwoord te doen. "Maar dat betekent dat je zo slim moet zijn om alle kennis die in de burgers zit, zo goed mogelijk te gebruiken".

Ronde 1. Kan je burgerparticipatie los zien van de initiatieven vanuit de gemeenschap?

Stelling: Burgerparticipatie bij projecten van de gemeente wordt *alleen succesvol* als burgers over meer zaken zelf kunnen beslissen.
Deze stelling blijkt verwarring op te leveren over de insteek ervan. De stelling en de stemming wordt daarom alleen gebruikt om het gesprek met het publiek aan te gaan.

Reacties uit de zaal

Yassine gaat de zaal in voor reacties op de stelling. Over het onderwerp 'wonen' komt er een reactie van een man uit het publiek, die zegt dat bewoners pas betrokken worden als er al een mooi plaatje staat, maar in het voortraject worden zij slecht betrokken. Voorbeelden zijn de Tweede Daalsedijk en de Cartesiusdriehoek. Bewoners zijn hier veel te laat bij betrokken, vooral voor de vorm. De reactie van de wethouder hierop is dat ze het zeker heel belangrijk vindt dat er vanaf nu wel bewoners vroeg worden betrokken in het proces, zodat ze er ook rustig over na kunnen denken. Die vijf uitgangspunten van de nota, blijken dus helemaal niet vanzelfsprekend te zijn, daar moeten we hard aan werken.

Voorbeelden uit Utrecht

Na een kort improvisatie intermezzo van De Dwarsliggers, gaat Yassine terug in de ring en nodigt Marit Overbeek, Ron Buiting en Amina Berkane Abakhou bij hem uit. Alle drie zijn zij Utrechters met een initiatief.

Marit is één van de initiatiefnemers van het 'Stadsakkoord': een groep van meer dan 150 actieve bewoners in de stad die gezamenlijk in een manifest pleiten voor meer en betere participatie. Dit hebben zij samengevat in de Utrechtse principes en ook die komen op een sheet groot in beeld (figuur hieronder). De belangrijkste hiervan is principe ii: "Wat bewoners zelf kunnen doen, mogen ze zelf doen", zegt Marit.

Het Stadsakkoord heeft deze principes opgesteld als aanvulling op de nota van Anke Klein, omdat zij nogal wat zaken missen. "Idealiter gooien ze de nota helemaal om, waarbij als uitgangspunt het initiatief vanuit de bewoners komt en niet vanuit de overheid. Pragmatisch komt dat neer op dat wij van het Stadsakkoord vragen of onze Utrechtse principes een aanvulling mogen zijn op de eerste vijf punten die Anke eerder al benoemde. Wij doen ons best om deze punten in de nota op te nemen en zijn in gesprek met Anke hoe we dichter tot elkaar kunnen komen", zegt Marit. Toezeggingen hierover heeft ze nog niet.

Hierna wordt het woord gegeven aan Ron Buiting, van het Stadsinitiatief Rotsoord. Sinds 2017 willen zij als groep van bewoners en ondernemers van Rotsoord de plek fijner maken, door een leefbare openbare ruimte te creëren. Dit hebben ze samengevat in het pamflet Rotsoord Groen, met vijf concrete aanbevelingen, zoals meer groen en minder auto's, maar ook ruim baan voor eigenaarschap van bewoners en ondernemers uit de buurt. Yassine vraagt of hier door de gemeente gehoor aan wordt gegeven. Ron beaamt dit.

“Dit pamflet is opgepakt door de gemeenteraad en die hebben wethouder Klaas Verschuure opgeroepen om in co-creatie met de buurt dit groen op Rotsoord te bewerkstellingen. Dat was in juni 2018. In september/oktober 2018 zijn we met de gemeente om tafel gegaan. Dat begon goed, maar toen kwam er een nieuwe procesbegeleider. En even later werden we ineens uitgenodigd bij een bijeenkomst waar we op witte vellen, geeltjes konden plakken: we moesten vanaf nul opnieuw beginnen - terwijl we al een heel idee en plan hadden ingediend. We hebben toen als gemeenschap besloten dat we gewoon doorgaan en hebben een crowdfund actie gestart voor bankjes. Dit is gelukt, dus die komen er binnenkort. We hebben hier wel veel van geleerd, met name over afspraken maken met de gemeente. Je bent echt afhankelijk van de betrokken ambtenaar en als die wisselt moet je weer iedereen bijpraten en als je niet uitkijkt kan je zo opnieuw beginnen. Er wordt nu wel gewerkt aan de vergroening en een paar van de punten uit het pamflet zijn wel meegenomen. Maar vooralsnog is dat alleen op papier en we willen vooral graag aan de slag”, aldus Ron.

Amina Berkane Abakhou, oprichtster van de Vrouwenacademie vertelt als derde over haar ervaringen. De Vrouwenacademie is een buurtinitiatief en zet zich in voor het empoweren van vrouwen in Kanaleneiland. Ze bereikt zo’n 150 vrouwen met het aanbieden van verschillende activiteiten zoals taallessen, maar ook informatieavonden om te leren hoe ze als moeder hun kinderen kunnen leren functioneren in deze samenleving. De Vrouwenacademie voorziet in een enorme behoefte van deze vrouwen.

Yassine vraagt hoe dit initiatief wordt ondersteund door de gemeente. “Nou tot 2018 was er geen steun vanuit de gemeente. We moesten zelfs geld ophalen om wat boodschappen te kunnen doen voor koffie en thee. Nu komt er een klein beetje geld van het Initiatievenfonds. Het is nog steeds 95-98% eigen inzet”. Amina is uitgeroepen tot Vrijwilliger van het jaar 2018, maar is hier eigenlijk helemaal niet blij mee. “Al het werk en de uren die we hier met een groepje insteken, gaat veel verder dan vrijwilligerswerk. Dit is gewoon een baan, maar dan niet betaald. Het drukt mij in de rol van onbetaalde en goed bedoelende vrijwilliger, maar dat ben ik met de Vrouwenacademie nu echt wel ontgroeid. Het werk wat wij doen met de Vrouwenacademie is professioneel en zorgt er preventief voor dat deze vrouwen geholpen worden hun weg te vinden in de samenleving en niet over een paar jaar op de stoep staan bij de Buurtteams en vragen om hulp”, licht Amina toe. Ze vraag dan ook aan de gemeente om de Vrouwenacademie duurzaam te maken, zodat het niet omvalt als zij ooit stopt.

Voorbeelden uit de zaal

Ruben gaat voor reacties de zaal in. De eerste reactie beaamt Amina’s standpunt. Je hoort vaak dat het initiatief vastloopt als de initiatiefnemer stopt, zo wordt gezegd. Er wordt dan vanuit de gemeente gevraagd om een impactmeting en cijfers, maar je bent al 4 of 5 dagen in de week vrijwillig alles aan het runnen, daar heb je helemaal geen tijd voor, aldus Adriaan Kodde van het In Between Café.
Martijn den Dekker van Het Frisse Alternatief heeft een voorbeeld wat vergelijkbaar is met Rotsoord. Hij heeft met een bewonersorganisatie in 2015-2016 een alternatief plan aan de gemeente voorgelegd betreffende de herstructurering van de Thomas a Kempisweg. Dat plan werd gesteund door de volledige gemeenteraad en is aangenomen als beste plan. Dat klinkt fantastisch en het leek

alsof de bewonersorganisatie als gelijke partner werd gezien in dit proces. Echter, bij de uitwerking van het plan gingen de deuren langzaam weer dicht. Uiteindelijk waren er helemaal geen gesprekken meer mogelijk. Martijn heeft de volgende adviezen voor de gemeente: ga zorgvuldig met ideeën van je bewoners om, onthoud dat communicatie tweerichtingsverkeer is en werk transparant.
Zo zijn er nog diverse andere voorbeelden waarbij de gemeente in eerste instantie enthousiast reageert. Echter, zodra er iets besloten moet worden, worden de bewoners buitengesloten en doen al het harde werk en de inzet van vrijwillige uren door bewoners er schijnbaar niet meer toe.

Ronde 2. – Wat ontbreekt er in Utrecht?

Has Bakker (D66) en Rick van der Zweth (PvdA) worden de ring in gevraagd. Ruben vraagt of de raadsleden schrikken van al deze voorbeelden, gezien de gemeente er niet echt goed vanaf komt. Rick reageert als eerste en zegt dat hij er niet echt van schrikt, “maar het wel heel erg is dat er zo veel initiatieven stuklopen doordat de gemeente tekortschiet. Erg zonde”. Has beaamt dit. “Ik ken alle genoemde initiatieven persoonlijk, en als je het allemaal achter elkaar hoort, denk je toch: dat gaat niet goed. Het valt me op dat er vooral veel tegenstrijdige geluiden vanuit het Stadskantoor klinken”. Het kastje-en-de-muur verhaal is ook herkenbaar voor het D66-raadslid. “Wat echt beter moet, is dat zodra het spannend wordt, de deuren dichtgaan bij de gemeente. Dat staat ook ter verbetering in het plan van Anke gelukkig”. Ruben vraagt hoe we nou beter kunnen stroomlijnen dat bij de gemeente de juiste ambtenaar met de juiste wethouder contact heeft, zodat niet de initiatiefnemer iedere keer de dupe is van wisseling van de wacht. “Als gemeente moet je aansluiten op de behoefte van de initiatiefnemer”, zo zegt Rick. “Ieder initiatief heeft weer iets anders nodig: geld, advies of zeggenschap. Kijk per initiatief wat er nodig is, en haak daar als gemeente op aan”. Has vult nog aan dat er een ‘Groene Golf team’ is ingesteld bij de gemeente, waarbij je kan denken aan een groene golf van stoplichten, waarbij je in een keer door kan rijden. Het idee is dat er één vast contactpersoon is bij de gemeente die je verder helpt met je initiatief. Zodat jij niet zelf bij verschillende loketten en verschillende mensen hoeft aan te kloppen en dan weer bij te praten.

> “Mee participeren over hoe participatie eruit moet zien is echt prachtig, en dat mensen dan tegen een muur aanlopen met hun mooie initiatieven is echt heel erg zonde.”
> *- Rick van der Zweth – raadslid PvdA*

Uit het verhaal van Peel en Maas en op basis van de aanvullingen uit het bewonersinitiatief Stadsakkoord kan een lijst van enkele extra principes worden samengesteld, welke nog een keer in beeld komen (figuur hiernaast). Ruben vraagt aan de raadsleden welk principe zij vinden dat de wethouder zou moeten toevoegen in haar nota. Has Bakker vindt nummer iii. meer zeggenschap bij bewoners belangrijk. Rick van der Zweth is het hiermee eens, maar vindt ook iv. belangrijk. Behandel je burger gelijk aan een andere partij, ook ten opzichte van bijvoorbeeld projectontwikkelaars. Anke Klein zegt dat ze nummer ii., meer transparantie, een heel goed punt vindt, maar over de rest van de punten moet ze nog een nachtje slapen. Geert Schmitz vindt de gelijkwaardigheid tussen gemeente en gemeenschap het belangrijkste punt.

Extra ‘principes’ bij participatie?

- vi. Samen regie: gemeente en bewoners
- vii. Meer transparantie
- viii. Meer zeggenschap bij bewoners, over meer zaken zelf kunnen beslissen
- ix. Gelijkwaardigheid gemeente en burger
- x. Meer ondersteunende rol ambtenaren

Reacties uit de zaal

Er ligt nu te veel ruimte bij burgerparticipatie, wordt er vanuit de zaal gezegd. De gemeente bepaalt en de burger mag meepraten. Het zou meer een verschuiving moeten zijn naar overheidsparticipatie: de burger neemt initiatief. Participatie moet in de haarvaten zitten van het hele ambtelijke apparaat. Het is niet iets van de wethouder, het is iets van ons allemaal.

Er wordt gevraagd hoe initiatieven bij De Groene Golf terecht komen. Een lid van dit team is aanwezig en vertelt dat tot nu toe de projecten bij De Groene Golf terecht komen als er een ambtenaar is die merkt dat er een initiatief vastloopt, of initiatiefnemers komen er rechtstreeks. Het Groene Golf team geeft aan dat ze meer werk gaan maken van de bekendheid van het team.

Een vrouw uit het publiek suggereert dat de Gemeente meer zelf moet gaan werken als bedoeld in de ABCD methode: Asset Based Community Development, alle bronnen delen en communiceren met elkaar. In elke gemeenschap is alles er al, voldoende talent, kennis en tijd. Het enige wat je moet doen is verbinden. Die angst om de controle te verliezen bij de Gemeente is heel vreemd. Wij wonen in die wijken, dus we weten wat goed is voor zo'n buurt. We gaan het echt goed doen. Laat het nou los, is haar boodschap aan de Gemeente.

Hierna geven de Dwarsliggers een beknopte en humoristische samenvatting van de avond.

Conclusies van de avond

Tijdens dit Stadspodium XL is duidelijk geworden dat er heel veel goede initiatieven in Utrecht zijn om elkaar te helpen en een betere woonomgeving te creëren. Veel van deze initiatieven lopen echter vast in het ambtelijke apparaat. Heel veel initiatieven worden in eerste instantie door de gemeente heel enthousiast ontvangen, maar zodra het op beslissingsniveau komt, worden de bewoners buitengesloten. Communicatie met de gemeente en de communicatie binnen de gemeente moet echt beter.

In de nota van Anke Klein staan goede principes, maar dit is niet voldoende om de situatie echt ten goede te veranderen. Het is nog te veel geschreven vanuit de gemeente, niet vanuit de gemeenschap. Veel mensen uit het publiek willen gelijkwaardigheid tussen gemeente en gemeenschap (burger) als extra principe opgenomen hebben in de nota.
We kunnen concluderen dat er nog veel te verbeteren valt en daarvoor zijn er deze avond veel voorstellen en mogelijkheden als advies meegegeven aan de Gemeente.

Colofon
Foto's: Jons Jeronimus.
Tekst: Marieke Frederiks.
Meer weten, een vraag, een tip? Mail info@stadspodiumutrecht.nl of bel 06-14376116.
Kijk op www.stadspodiumutrecht.nl voor actueel nieuws en de agenda.

Met dank aan onze partners en sponsors: ZIMIHC, RTV Utrecht, Stichting Dialoog, gemeente Utrecht, Bibliotheek Utrecht, ROC Midden Nederland Creative College, Academie van de Stad, Art.1 MN, Stadsblad Utrecht, Bewonersplatform Overvecht, Your Fitness Factory en PeerSCOaching.